

MADANIY MEROSNI MUHOFAZA QILISH SOHASIDAGI NORMATIV-HUQUQIY ASOSLAR

Shojonov Ma'rufjon To'ymurodovich

O'zbekiston Milliy Universiteti Tarix fakulteti doktoranti (pHD)

Sergeli tuman 264-maktab o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18001136>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida madaniy merosni muhofaza qilish sohasidagi normativ-huquqiy asoslarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va hozirgi holati ilmiy-tahliliy jihatdan yoritib beriladi. Mustaqillikdan keyingi davrda qabul qilingan asosiy qonunlar, Prezident farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasi hujjatlari hamda xalqaro-huquqiy me'yorlarning milliy qonunchilikka integratsiyalashuvi tahlil qilinadi. Shuningdek, UNESCO va ICOMOS kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikning huquqiy asoslari va ularning amaliy ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: madaniy meros, normativ-huquqiy asoslar, qonunchilik, davlat siyosati, UNESCO, muhofaza, restavratsiya.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ БАЗА В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

Аннотация. В данной статье представлен научно-аналитический обзор формирования, этапов развития и современного состояния нормативно-правовой базы в области охраны культурного наследия в Республике Узбекистан. Анализируются основные законы, принятые в постнезависимый период, указы и постановления Президента, документы Кабинета Министров, а также интеграция международных правовых норм в национальное законодательство. Раскрывается также правовая база сотрудничества с международными организациями, такими как ЮНЕСКО и ИКОМОС, и их практическое значение.

Ключевые слова: культурное наследие, нормативно-правовая база, законодательство, государственная политика, ЮНЕСКО, защита, реставрация.

Kirish

Madaniy meros jamiyat taraqqiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u xalqning tarixiy xotirasi, milliy o'zligi va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassam etadi. Har bir davlat o'z hududida mavjud tarixiy-madaniy boyliklarni asrab-avaylash, ularni muhofaza qilish va kelajak avlodlarga yetkazishni strategik vazifa sifatida belgilaydi. Ayniqsa, globallashtirish sharoitida madaniy merosni yo'qotish xavfi kuchayib borayotgan bir paytda ushbu masala yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston hududi qadimdan Sharq sivilizatsiyasining muhim markazlaridan biri bo'lib, bu yerda minglab tarixiy-me'moriy, arxeologik va madaniy obyektlar shakllangan. Buxoro, Samarqand, Xiva, Shahrisabz kabi shaharlar jahon sivilizatsiyasi tarixida alohida o'rin egallaydi.

Shu bois, mustaqillik yillarida madaniy merosni muhofaza qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etildi va bu sohada mustahkam normativ-huquqiy baza yaratildi.

Madaniy meros tushunchasi va uning huquqiy mazmuni

Madaniy meros tushunchasi keng qamrovli bo'lib, u moddiy va nomoddiy madaniy boyliklarni o'z ichiga oladi.

Moddiy madaniy merosga tarixiy-me'moriy obidalar, arxeologik yodgorliklar, me'moriy majmualar, san'at asarlari kirsa, nomoddiy madaniy merosga urf-odatlar, an'analar, xalq og'zaki ijodi, musiqa va hunarmandchilik kabi qadriyatlar kiradi.

Huquqiy jihatdan madaniy meros obyektlari davlat muhofazasiga olinadi va ularni asrash, saqlash hamda ulardan foydalanish maxsus qonunlar bilan tartibga solinadi. Mazkur obyektlarning huquqiy maqomini belgilash madaniy merosni muhofaza qilish tizimining muhim elementi hisoblanadi.

Konstitutsiyaviy asoslar

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida madaniy merosni muhofaza qilish masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, 2023-yil yangilangan Konstitutsiyamizda **61-moddasida** Fuqarolar O'zbekiston xalqining tarixiy, ma'naviy, madaniy, ilmiy va tabiiy merosini asrab-avaylashi shart.

Tarixiy, ma'naviy, madaniy, ilmiy va tabiiy meros davlat tomonidan muhofaza qilinadi deyiladi. Unda tarixiy, madaniy va ma'naviy boyliklarni asrash davlat va jamiyatning muhim vazifasi ekanligi belgilab qo'yilgan. Bu norma madaniy merosni muhofaza qilish bo'yicha barcha boshqa normativ-huquqiy hujjatlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Maxsus qonunlar

2009-yilda qabul qilingan **“Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida”gi Qonun** madaniy meros sohasidagi asosiy normativ-huquqiy hujjat hisoblanadi. Mazkur qonunda:

- madaniy meros obyektlarining turlari;
- ularni davlat ro'yxatiga olish tartibi;
- muhofaza zonalarini belgilash;
- restavratsiya va konservatsiya ishlari;
- davlat organlarining vakolatlari aniq belgilab berilgan.

Qonun madaniy meros obyektlarini noqonuniy buzish, o'zgartirish yoki ularga zarar yetkazish uchun javobgarlik choralarini ham nazarda tutadi.

Prezident farmon va qarorlari

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qabul qilingan farmon va qarorlari madaniy merosni muhofaza qilish tizimini tubdan takomillashtirishga xizmat qildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-dekabrda PQ-4068-sonli “Moddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarori. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-fevraldagi PF-6155-sonli “Madaniy meros sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoni qabul qilindi.

Xususan, madaniy merosni boshqarish bo'yicha vakolatli organlar faoliyati qayta ko'rib chiqildi, hududiy inspeksiya tashkil etildi va ularning vakolatlari kengaytirildi.

Mazkur hujjatlar madaniy merosni muhofaza qilishda ilmiy yondashuvni kuchaytirish, restavratsiya ishlarini xalqaro standartlar asosida olib borishni ta'minlashga qaratilgan.

Vazirlar Mahkamasi va idoraviy hujjatlar

Madaniy merosni muhofaza qilish sohasida Vazirlar Mahkamasining qarorlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu qarorlar orqali madaniy meros obyektlarini ro'yxatga olish, ularni saqlash, moliyalashtirish va monitoring qilish mexanizmlari belgilanadi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 4-oktabrdagi 846-sonli “Moddiy madaniy meros obyektlarini davlat ro'yxatiga olish tartibi to'g'risida”gi

qarori chiqdi, undan tashqari Madaniyat vazirligi va Madaniy meros agentligi tomonidan qabul qilingan idoraviy hujjatlar sohaning amaliy jihatlarini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi.

Xalqaro-huquqiy asoslar

UNESCO Konvensiyasi

O'zbekiston Respublikasi 1993-yilda UNESCOning **“Butunjahon madaniy va tabiiy merosini muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Konvensiyasiga** qo‘shildi. Ushbu konvensiya madaniy merosni muhofaza qilish bo‘yicha xalqaro standartlarni belgilab beradi va davlatlarni o‘z hududidagi jahon ahamiyatiga ega obyektlarni asrashga majbur etadi.

Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik

UNESCO va ICOMOS bilan hamkorlik doirasida O'zbekistondagi ko'plab tarixiy obyektlar jahon merosi ro'yxatiga kiritildi. Bu esa milliy qonunchilikni xalqaro talablarga moslashtirish, muhofaza va restavratsiya ishlarini ilmiy asosda olib borishga xizmat qilmoqda.

Normativ-huquqiy tizimni takomillashtirish muammolari

Amaldagi normativ-huquqiy baza mavjud bo'lsa-da, ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan:

mahalliy darajada huquqiy nazoratning sustligi;

restavratsiya ishlarida malakali mutaxassislar yetishmasligi;

moliyalashtirish masalalari kabi muammolar mavjud.

Shu bois, normativ-huquqiy bazani doimiy ravishda takomillashtirib borish, xalqaro tajribani keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda madaniy merosni muhofaza qilish sohasida puxta va tizimli normativ-huquqiy asoslar shakllangan. Ushbu tizim Konstitutsiyaviy normalar, maxsus qonunlar, Prezident farmon va qarorlari hamda xalqaro-huquqiy hujjatlar uyg'unligiga asoslanadi. Mazkur huquqiy asoslar madaniy merosni asrash, undan oqilona foydalanish va uni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim rol o'ynaydi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2009.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-dekabrda PQ–4068-sonli “Moddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-fevraldagi PF–6155-sonli “Madaniy meros sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 4-oktabrdagi 846-sonli “Moddiy madaniy meros obyektlarini davlat ro'yxatiga olish tartibi to‘g‘risida”gi qarori.
6. UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. — Paris, 1972.
7. ICOMOS. International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (Venice Charter). — Venice, 1964.
8. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
9. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. — Toshkent: O'zbekiston, 2017.

10. Rajabov Q. O'zbekistonda madaniy merosni muhofaza qilishning huquqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2015.
11. Xolmatov A. Madaniy meros va davlat siyosati. — Toshkent: Akademnashr, 2018.
12. Abdukarimov B. Tarixiy-madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish muammolari. // *O'zbekiston tarixi* jurnali. — 2020. — №3.
13. Sharipov D. Moddiy madaniy meros obyektlarini saqlash va restavratsiya qilishning huquqiy jihatlari. // *Madaniyat va san'at*. — 2021. — №2.
14. Saidov A.X. Inson huquqlari va madaniy meros muhofazasi. — Toshkent: TDYU nashriyoti, 2019
15. Buxoro viloyati madaniy meros boshqarmasi materiallari. — Buxoro, 2015–2024.
16. Madaniy meros agentligi rasmiy hujjatlari va statistik ma'lumotlari. — Toshkent, 2018–2024.
17. Jokilehto J. A History of Architectural Conservation. — Oxford: Butterworth-Heinemann, 1999.
18. Feilden B.M. Conservation of Historic Buildings. — Oxford: Architectural Press, 2003.